

Barns frågor i lek

A Jonsson & S Thulin

Sammanfattning

I denna studie, som ingår i ett övergripande projekt om lekresponsiv undervisning i förskolan, analyseras de frågor barn ställer under lek. Frågor förstås här som språkliga handlingar som gör något till förgrund och något annat till bakgrund. Frågor indikerar därför vad som är i fokus för barns uppmärksamhet och säger något om hur barn förstår vad de leker. Frågor ses som viktiga att respondera på utifrån en ambition att utforma undervisning responsiv på lek. Syftet med studien var därför att bidra med insikter om vad vi kan lära av barns frågor för att kunna utforma och problematisera förskollärares undervisning i lek. Analysen fokuserar barns frågor i 51 videoobserverade leksituationer där barn och förskollärare deltar. Resultatet visar att barnen i huvudsak ställer frågor i och om leken de är engagerade i (94 av 104 frågor; 'som om') medan övriga frågor (10) handlar om något som aktualiseras av leken men som handlar om förhållanden utanför denna ('som är'). Implikationerna av detta resultat för undervisning i förskolan diskuteras.

Nyckelord: barns frågor, lek, förskola, undervisning

Agneta Jonsson är lektor i barn- och ungdomsvetenskap, legitimerad förskollärare som arbetar med forskning och förskollärarytbildning vid Högskolan Kristianstad.

Susanne Thulin är lektor i pedagogik vid Högskolan Kristianstad och legitimerad förskollärare. Hennes forskning är inriktad mot arbete med naturvetenskap i förskolan med särskilt fokus på kommunikation.

A Jonsson & S Thulin

Abstract

In this study, which is part of a larger project on play-responsive teaching in preschool, we analyze the questions children ask when they play. Questions are understood as verbal actions that renders something in the foreground and something else in the background. Questions indicate what is in focus of children's attention when they play and are considered important to respond to with an ambition to design teaching responsive to play. The purpose is therefore to contribute with insights about what we can learn from children's questions with an interest in teaching in play. The study is based on an analysis of all questions children ask in 51 video documentations where teachers and children play. The results show that children primarily (94 of 104 questions) ask about matters in or about the play they are engaged in ('as if'), while the rest of the questions (10) concern something actualized in play but concerning conceptual matters outside the play ('as is'). The implications for teaching in preschool are discussed.

Keywords: Children's questions, Play, Preschool, Teaching

Introduktion

Lek som förskoleaktivitet har genom åren haft en särställning som en okontroversiell om än omdiskuterad del av förskolans verksamhet, medan undervisning som ett nyare begrepp i diskussioner om förskolan mött mer motstånd och tudelade uppfattningar (Fleer, 2015; Olausson, 2012; Pellegrini, 2011; Pramling, Kultti & Pramling Samuelsson, 2019). Undervisning ska enligt Skollagen (SFS 2010:800) vara en del av förskolans verksamhet och den senaste versionen av förskolans läroplan (Skolverket, 2018) betonar undervisning i en rad hänseenden samtidigt som lek kvarstår som grunden för barns utveckling, lärande och välbefinnande. Mot denna bakgrund är vår utgångspunkt i denna studie att undervisning då behöver vara responsiv på barns lek och på barns perspektiv (Pramling, Wallerstedt, Lagerlöf, Björklund, Kultti, Palmér, Magnusson, Thulin, Jonsson & Pramling Samuelsson, i tryck) genom att exempelvis svara på barns frågor. I det pågående forsknings- och utvecklingsprojektet¹ som härvarande studie ingår i studeras och diskuteras undervisning och lek som möjliga att förena. Det övergripande syftet med projektet är att i samverkan mellan universitet/högskola och förskola vidareutveckla teoribildning om lekbaserad undervisning och förskoledidaktik. Som en del av projektet avser vi i denna artikel visa och diskutera exempel på barns frågor i lek då dessa kan säga oss något om barns perspektiv. Barns perspektiv ses här i betydelsen hur barn förstår och ger uttryck för vad de är engagerade i. Samtidigt skapas ny mening då barn är engagerade i ett innehåll vilket ger nya erfarenheter utifrån vilka innehåll kan framstå på nya sätt (Sommer, Pramling Samuelsson & Hundeide, 2010). Det i sin tur ger indikationer på hur undervisning responsiv på lek skulle kunna utformas. Att vara responsiv kan i

¹ Projektet Lekbaserad didaktik – att vidareutveckla förskoledidaktisk teoribildning i samverkan mellan forskare och förskollärare finansieras av Skolforskningsinstitutet (Skolfi 2016/112). För det samlade kunskapsbidraget, i form av en teoretisering av undervisning och didaktik för förskolan, se Pramling m.fl. (i tryck).

sammanhanget innebära att möjliggöra för barns aktörskap (Clarke, Howley, Resnick & Rosé, 2016; Pramling m.fl., i tryck), att delta och medverka i att utforma lekens riktning och innehåll. Mot denna bakgrund är syftet med föreliggande studie därför att bidra med insikter om vad vi kan lära av barns frågor i lek för att kunna utforma förskollärares undervisning i lek.

Forskning om barns frågor i förskolan

Barns frågor i en förskolekontext är ett högst begränsat forskningsfält. Cifone (2013) pekar på att få studier fokuserar barns egna frågor eller hur barns frågor kan relateras till lärande. Cifone framhåller i sin studie av skolans yngre barn att frågor och lärande ofta kopplas samman, medan det mer sällan ges förklaringar till hur sådana samband kan se ut. Flertalet analyser fokuserar istället frågan i sig och inte den process som genererar eller genereras av frågorna. Något som komplicerar är att frågor kan dölja sig i tal som inte uppfattas som en fråga eller vara uttalade på andra sätt än verbalt (ibid.).

En av få studier som intresserat sig för barns frågor i förskolan fokuserar kommunikation om naturvetenskapliga fenomen (Thulin, 2010). I denna studie ses barns frågor som uttryck för barns nyfikenhet och en vilja att undersöka och förstå sin omvärld. Att studera barns frågor kan ses som ett sätt att synliggöra de lärprocesser barn är involverade i. Inom det naturvetenskapliga kunskapsområdet ses också konsten att ställa frågor som en betydelsefull förmåga i relation till ett naturvetenskapligt arbetsätt. I den refererade undersökningen studerades barns frågor under ett temaarbete om hur jord blir till och om det kan urskiljas någon förändringstendens med avseende på vilken sorts frågor barn ställer under temaarbetets gång. Sammantaget visar resultatet att barn är innehållsfokuserade, i motsats till det görainriktade barn som ofta lyfts fram genom förskolans historia (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2008). En närmare analys av de frågor som rör det aktuella innehållet visade att barnen visade en vilja att veta, förstå, relatera till tidigare erfarenheter och bli delaktiga. De frågor som ställs av görainriktad karaktär rör de redskap som används. Resultaten visar också att frågorna förändras över tid. Ju längre tiden förflyter ju fler frågor ställer barnen och fler och fler frågor ställs i relation till temaarbetets innehåll. Resultaten från denna studie kan utgöra ett underlag för flera didaktiska överväganden, också applicerbara på föreliggande studie, som rör barns frågor i lek. Genom att lyssna till och beakta de frågor barn ställer kan förskolläraren få tillgång till var i lärprocessen barnet befinner sig och därmed få indikationer på hur barns behov av bemötande och utmaning ser ut. Studien visar också att barn kan behöva kontinuitet i undervisningssituationen; ju mer tid barnen får och ju fler gånger de möter materialet, ju fler frågor uppstår. Det övergripande resultatet kan således läsas som en empirisk grund för förskolans sätt att organisera för barns lärande och utveckling genom temaarbeten som sträcker sig över en längre tid. En annan aspekt att beakta rör förmågan att ställa frågor, och med referens till Dewey (1916/2002) och Vygotskij (1995) påminns vi om vikten av erfarenheter relevanta för aktiviteten och innehållet för att kunna ställa en (relevant) fråga.

Barns erfarenheter kan också ses som bärande för barns lek (Vygotskij, 1995). Vy-

A Jonsson & S Thulin

gotiskij benämner förmågan att kombinera erfarenheter som kreativ kombinationsförmåga eller fantasi. Enligt Vygotskij kan utveckling av en kreativ kombinationsförmåga/fantasi ses som en produkt av den miljö barn vistas i, som tillgång till förebilder, upplevda behov, uppmuntran och utmaningar. ”Strävan att vilja skapa brukar alltid stå i proportion till den omgivande miljöns komplexitet”, skriver Vygotskij (s. 36). Denna utgångspunkt riktar ljuset mot den miljö som erbjuds för barns lek på förskolan och mot frågan om på vilket sätt barns tillgång till en kreativ kombinationsförmåga kan uppmuntras. I det perspektivet kan responsen på barns frågor utgöra en betydelsefull resurs.

Om lek relaterat till undervisning

Vuxnas deltagande i lek är omdiskuterat och barns lek anses ibland störas eller möjligen förstöras då exempelvis förskollärare deltar (se Sutton Smith, 1997, för en diskussion av olika perspektiv på denna fråga). Olausson (2012) beskriver barns egna lekar som en oproblematiserad företeelse där barn förvisso använder sina egna idéer men där vissa barn ifrågasätts och andra får dominera. En balans mellan läroplaner och barns lekar förordas för att på ett bättre sätt ta vara på mångfalden barnen representerar (ibid.). Argument för att barn måste få leka själva och tillsammans med andra barn behöver inte i sig innebära någon motsättning till förskollärares deltagande. Förskollärares tid i förhållande till antalet barn omöjliggör att de ständigt kan vara med alla barn i deras lekar. Det kan istället ses som ett viktigt skäl för att lyfta fram lekens potential som ett av flera sätt att undervisa barn och stimulera till lärande och utveckling. Föreliggande studie kan bidra med insikter om vad vi kan lära av barns frågor i lek för att ytterligare bidra till kunskap om hur förskollärare kan undervisa i lek.

Tidigare forskning om lek och undervisning i förskola (Hedges, 2014) pekar på att lek i en institutionell kontext såsom förskolan kan ses som barninitierade handlingar, där förskollärare deltar i och konstruerar lärandetillfällen utifrån de värden och kunskaper som värderas i respektive samhällskultur. Hedges betonar förskollärares innehållskunskaper samt pedagogiska kunskaper för att hantera eventuella motsättningar mellan barns lek och olika innehållsfrågor initierade av förskolläraren. I en studie av Walsh, McGuinness och Sproule (2017) beskrivs hur förskollärare tenderar att anta antingen en tydligt passiv eller tydligt instruerande hållning i lek, vilket författarna relaterar till i termer av lekfullhet i undervisning och lärande. I ett sådant förhållningssätt går förskolläraren bortom gränserna mellan lek och undervisning, genom en spontan, kreativ hållning där tillfällen att knyta lek till läroplansinnehåll uppmärksammas. Även Fleers (2015) videoobservationer av förskollärares interaktion med barn under barnens lektid visar att personalen i hög grad positionerar sig utanför barnens lek, men kan följa och ibland stödja barnens intentioner. I studien visar sig endast ett fåtal tillfällen där förskollärarna är engagerade i över tid hållbara, kreativa lekar med barnen, vilket ställs i kontrast till all den lekforskning som framhåller vikten interaktion där barn och förskollärare är engagerade i denna typ av aktiviteter.

Studiens teoretiska ram

Teoretiskt förstås frågor som språkliga handlingar (Vygotskij, 1933/1966, 1934/1986) som gör något till förgrund och något annat till bakgrund. Frågor indikerar därför vad som är i fokus för, i detta fall, barns uppmärksamhet när de upprättar lekar och leker. Frågor säger också något om hur barn förstår vad de är engagerade i – vad de vill veta eller reda ut för att till exempel gå vidare med en gemensam lek. Barns frågor ses i denna studie som uttryck för barns tidigare erfarenheter, och som något som gör barns perspektiv synligt för förskolläraren och analytikern (Sommer m.fl., 2010).

Dewey (1916/2002) poängterar att det didaktiska förhållningssätt som genereras med utgångspunkt i barns erfarenheter är ett framgångsrikt sätt att skapa förståelse och intresse men konstaterar också att "mättet på en erfarenhets värde ligger i den större eller mindre kunskap om sammanhang och relationer den leder till" (s. 184). Med andra ord finns värdet för barns meningsskapande i hur väl de erfarenheter som kommer till uttryck bemöts och tas om hand. Med denna utgångspunkt blir barns frågor i lek viktiga att respondera på med en ambition att utforma undervisning responsiv på lek i förskolan.

Föreliggande studies syfte är därför att bidra med insikter om vad vi kan lära av barns frågor för att kunna utforma förskollärares undervisning i lek. Forskningsfrågan vi avser besvara är: Vilken repertoar av frågor ställer barn till andra barn och förskollärare som deltar i gemensam lek?

Metod

Empiri till denna studie hämtas från ett stort datamaterial bestående av videoobservationer. I observationerna har förskollärare på egen hand eller med hjälp av någon kollega filmat sekvenser där de initierat, deltagit i eller på olika sätt sökt deltagande i aktiviteter som de uppfattar som lek. Barnen som deltar är mellan ett och fem år och antalet deltagare varierar från två till fem barn samt en förskollärare. De filmade lekaktiviteterna har transkriberats i sin helhet med fokus på verbal kommunikation. Empirin i föreliggande studie består av 51 videoobservationer med en varierande tidslängd på 2 till 27 minuter. En typ av urval vid stora mängder videodata handlar om användande av data för att urskilja mönster inom och mellan filmade händelser (Derry, Pea, Barron, Engle, Erickson, Goldman, Hall, Koschmann, Lemke, Sherin, & Sherin, 2010). Utifrån det har data reducerats till att omfatta de videoobservationer där lekaktiviteter innehöll frågor från ett eller flera barn. Med utgångspunkt i studiens forskningsfråga riktas analysfokus mot att urskilja mönster i de frågor som barn ställer, vilka kategoriseras och tillsammans utgör den kollektiva repertoar av frågetyper som förekommer i det empiriska underlaget.

Analys

En kvalitativ analys i flera steg (Bryman, 2016) har tillämpats för valda videoobservationer med tillhörande transkriptioner, enligt följande:

Analyssteg 1: Alla frågor ställda av barn i aktiviteterna identifierades och markerades i transkripten; samtidigt bedömdes hur många uttalanden före och efter frågan

A Jonsson & S Thulin

som behövde finnas synligt i varje sekvens för att förstå innebörd av frågan som ställs.

Analyssteg 2: I fokus för steg två i analysen var vad barn ställer frågor om. Efter genomläsning av underlaget från steg ett kunde två huvudkategorier av frågor urskiljas. Dessa benämns som huvudkategori ett *Frågor i och om lekberättelsen – att förhandla lekens narrativ* samt huvudkategori två *Frågor utanför lekberättelsen - att reda ut begrepp*.

Analyssteg 3: En närmare analys av huvudkategorierna synliggjorde, i ett tredje analyssteg, möjligheten att differentiera den första kategorin frågor. För att få en uppfattning av förekomst av respektive kategori har avslutningsvis samtliga frågor räknats med fokus på frekvens. Dessutom har till vem respektive fråga ställts analyserats: till ett annat barn, till förskollärare eller till samtliga deltagare.

Etiska hänsyn i studien

I ett forsknings- och utvecklingsprojekt som omfattar yngre barn är etiska aspekter av särskild betydelse. Vetenskapsrådets forskningsetiska riktlinjer (2017) har genomgående varit vår guide i de beslut som tagits kring studien. Dessa omfattar bland annat att deltagare och förskolor anonymiseras samt att deltagare har rätt att avbryta sin medverkan när de så önskar. Då det är barnens ordinarie förskollärare som filmar aktiviteterna finns särskilt goda förutsättningar för att vara lyhörda på eventuella signaler från barnen att de inte vill bli filmade och i så fall sluta filma.

Resultat

Totalt urskildes 104 frågor som barn ställde till sina lekkamrater, det vill säga barn och/eller den förskollärare som deltog i den aktuella leken. Av dessa frågor ställdes 39 till kamrater, 38 till förskollärare och 27 till alla som ingick i leksituationen (det vill säga frågor som inte riktades till någon speciell deltagare). I det följande presenteras de empiriskt genererade kategorierna av frågor som förekommer i de analyserade lekaktiviteterna. I anslutning till varje kategori ges exempel på frågor som ses som representativa för respektive kategori. Repertoaren av frågor har kategoriserats på följande vis:

- I) Frågor *i och om lekberättelsen – att förhandla lekens narrativ*
 - a) Bekräfta och söka samförstånd
 - b) Öppna för nya inslag i leken

- II) Frågor *utanför lekberättelsen - att reda ut begrepp*

Frågor i och om lekberättelsen – att förhandla lekens narrativ

Bekräfta och söka samförstånd

En typ av frågor följer tydligt lekens berättelse där barnen söker bekräftelse på vem de ska vara eller vad som ska hända. Ett exempel kommer från en situation där det är tre barn mellan två och tre år som leker i sandlådan med utgångspunkt i sagan

om de "Tre små grisarna" tillsammans med en förskollärare. Under leken ställer ett barn frågan "Vart är vargen då?" och lite senare upprepas frågan "Vargen?". Frågorna indikerar att barnet är medvetet om sagans uppbyggnad och har en idé om att i ett visst skede ska vargen dyka upp. Frågans innebörd kan ses som ett bidrag till att upprätthålla lekens dramaturgi samtidigt som den kan ses som prövande för den egna förståelsen av berättelsen. Ett annat exempel är följande, då Bert, som agerar Lilla björn i en "Guldlock"-lek, ska sätta sig i en bil som de har byggt och undrar om han ska placera sig bredvid mamman i leken:

72. Bert (Lilla björn): Ska jag sitta bredvid mamma? (Tittar mot läraren, vänder sig om pekar på Guldlock och pappan)
73. LÄRAREN: Ja, vem ska köra?
74. Pojke: Ja liksom är ju både pappa och
75. LÄRAREN: Ska mamma köra då?
76. Bert (Lilla björn): Jag är ju lillebror
77. LÄRAREN: Ja mamma ska köra idag

I den aktuella leksekvensen frågar Bert om var han i egenskap av att agera Lilla Björn ska sätta sig i bilen. Aktiviteten fortsätter med en diskussion om vem som ska köra bilen. Bert stödjer mammans förslag att det är hon som ska köra, med hänvisning till sin roll som lillebror/Lilla björn (tur 76).

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det gemensamma för de frågor som hänförs till denna underkategori är att de alla *ställs inom lekens ram*. Barnen som ställer frågorna lämnar inte den roll de har i den aktuella leken när de ställer sina frågor. Frågorna har någon form av *prövande karaktär*, antingen de handlar om att förstå lekens mönster eller dramaturgi, söka bekräftelse på roller eller handlingar. Frågorna bidrar dock inte till att handlingen i leken byter riktning, vilket är kännetecknande för nästa kategori.

Öppna för nya inslag

En annan typ av frågor, som likt förra underkategorin handlar om lekens handling på olika sätt, bidrar till att öppna för nya inslag. Ett exempel är när barn och förskollärare leker med dockor. Samtliga dockor har namn. Barnen leker "kurragömma" med dockorna och även andra saker händer i leken, som att de äter och går ut på promenad. I följande sekvens har de bestämt sig för att gå ut i den fiktiva trädgården med sina dockor:

132. Sigge: Din bebis mamma
133. LÄRAREN: Mamma
134. Sigge: Jaa ... får jag titta på blommorna?
135. Lilly: Han är lite hungrig (räcker fram vällingflaska)

A Jonsson & S Thulin

136. LÄRAREN: Vill du titta på blommorna?

137. Sigge: Jaa men akta dig. Du får inte gå i dom tagga... taggablommor. Annars får du blod på dig

Två teman i leken pågår samtidigt här. Lilly fokuserar på att bebisen i leken är hungrig och vill äta (tur 135) medan Sigge genom sin fråga i tur 134 introducerar att de i trädgården kan titta på blommor. Detta indikerar att det här inte föreligger samsyn mellan lekdeltagarna; de leker varsin (variant av) lek(en). Förskolläraren responderar på Siggas fråga genom att upprepa den (tur 136) och därmed bekräfta hans initiativ. Sigge utvecklar leken genom att föreställa sig att det finns taggiga blommor i trädgården (tur 137). Frågan öppnar så för en ny riktning av leken, vilket dock i sig inte sker genom frågande. Leken fortsätter och barnen går ut i den fiktiva trädgården med sina figurer:

144. LÄRAREN: I trädgården, ja då får vi se upp för dom där taggiga blommorna

145. Sigge: För då kommer det blod

(alla tar sina dockor och låtsasgå med dem på golvet och verkar överens om att det är dockorna som ska leka – de leker att dockorna leker)

146. Lilly: Var är de taggiga blommorna?

147. LÄRAREN: Var är de taggiga blommorna?

148. Lilly: [ohörbart]

149. Sigge: Akta för taggiga blommorna och du inte ramlar

I denna sekvens av leken bekräftar Lilly (tur 146) och förskolläraren (tur 147) Siggas förslag att det finns taggiga blommor genom att fråga var de taggiga blommorna är. En dimension av lekens *som om* tar på detta vis gestalt som följd av den tidigare frågan om att titta på blommorna (tur 134), det vill säga en ny riktning för leken öppnas.

I följande exempel ska en förskollärare och några barn leka "Bockarna Bruse":

42. Lisa: Först kan vi väl gå runt och beta lite och sedan går vi upp på bron? (Visar med armen hur de kan gå och beta)

43. Peter: Nee

44. Lisa: Joo

Då några barn leker "Bockarna Bruse" uppkommer problemet med hur leken ska starta. Lisa ger i form av en fråga ett förslag: "Först kan vi väl gå runt och beta lite och sedan går vi upp på bron?" (tur 42). Samtidigt visar hon med armen hur de kan gå och beta. Även i detta exempel bidrar en fråga som rör lekens handling till att öppna för en ny riktning.

Frågor utanför lekberättelsen – att reda ut begrepp

I denna kategori är inte leken i sig i fokus, utan något som uttrycks i den pågående

leken har lett till att en fundering väckts hos barnet om hur något kan förstås. En typ av frågor har kunnat urskiljas i materialet som rör frågor som barn ställer då de söker klarhet i något begrepp som uttrycks av någon i leken och/eller vill förstå hur något hänger ihop, ett samband. Denna kategori omfattar totalt tio frågor. Till kamrater riktas två frågor, medan fyra frågor ställs direkt till förskolläraren och fyra ställs utan specifik adressat. I följande exempel pågår en familjelek där Anni, Remi och en förskollärare leker med figurer:

141. LÄRAREN: Mm. Vet du nån där mammor och mammor bor tillsammans och där pappor och pappor bor tillsammans Remi? Känner du nån som bor så?

142. Remi: Min kompis...

143. Anni: Kan man ha tre pappor?

144. LÄRAREN: Ja det kan man nog ha

145. Remi: Min pappa... eh min kompis och sin pappa. Min kompis... gick ut, sen såg, sen såg våras pappor att vi var ute. Sen springde dom efter mig och han som är min vän

146. LÄRAREN: Okej!

Förskolläraren är den som först initierar en frågeställning utifrån något i leken i denna sekvens. Förskolläraren flyttar fokus från leken till frågan om Remi känner någon där två mammor eller två pappor bor tillsammans (tur 142). Detta väcker en fråga hos Anni (tur 143) då hon undrar om det är möjligt att ha tre pappor. Förskolläraren svarar att det nog är möjligt varpå leken fortsätter. Förskollärarens respons klargör för barnet det hon undrar över, men det får ingen synlig betydelse för hur leken sen fortsätter, då Remi istället utvecklar händelseförloppet (narrativen, tur 145).

Ett annat exempel inom ramen för denna kategori är hämtat från en lek där alla barn på avdelningen deltar. Lärarna har arrangerat att det har kommit ett brev till avdelningen i vilket det formuleras olika uppdrag till barnen. Barn och förskollärare läser tillsammans:

19. LÄRAREN: Nu ska vi se. Vänta, vänta, backa lite. Så får Grim, vill du läsa Grim? Ska jag läsa uppdraget? Ni, allihopa, måste hitta tio runda föremål. Tillsammans.

20. Molly: Vad är ett föremål?

21. LÄRAREN: Tio runda saker

22. Linda: Typ som det här (tar en figur av pappersrulle från en hylla)

23. LÄRAREN: Ja, precis

Uppdraget innebär att barnen ska söka efter tio runda föremål. Molly vet inte vad ett föremål är och frågar då om detta (tur 20). Förskolläraren upprepar uppdraget, men byter ut ordet föremål mot "saker" (tur 21). Linda responderar i sin tur på förskollärarens respons genom att ta en pappersrulle som hon håller upp och visar "Typ som den här" (tur 22).

Den här typen av frågor visar att leken barnen är engagerade i aktualiserar frågor

A Jonsson & S Thulin

som har tydlig bäring på kunskap som även sträcker sig utanför den aktuella leken. Annis fråga i tur 143, om man kan ha tre pappor, grundar sig i leken (liksom frågan som förskolläraren ställer i turen innan), men är samtidigt en öppning för diskussion och problematisering av begreppet familj. Mollys fråga i tur 20 där hon undrar vad ett föremål är kan förstås utifrån att hon saknas förståelse för ett visst begrepp som krävs för att kunna delta i leken. Även om begreppet är viktigt för specifikt denna lek är det samtidigt ett begrepp som är centralt i en vidare kontext. Dessa frågor skiljer sig alltså från den typ som beskrivits i den första kategorin som handlade om att klargöra när vargen i sagan ska komma, eller om de ska plocka blommor när de är ute i låtsasträdgården.

Slutsatser och diskussion

Utgångspunkt för denna studie är att barns frågor kan förstås som uttryck för deras erfarenheter och vad de är upptagna av och engagerade i. Att synliggöra barns frågor kan i det här sammanhanget ge indikationer på hur undervisning responsiv på lek kan utformas. Genom att studera barns perspektiv (Sommer m.fl., 2010) som de kommer till uttryck i de frågor de ställer blir det möjligt att säga något om vad barns uppmärksamhet riktas mot under lekens gång. Det blir också möjligt att säga något om hur dessa frågor skulle kunna tas tillvara och bemötas i syfte att möjliggöra lärande och utveckling.

Övergripande visar resultaten från denna studie att en klar majoritet (94 av 104 frågor) av de frågor barnen ställer fyller funktionen av att upprätthålla lekens dramaturgi (det vill säga frågor som rör *som om*). Med andra ord skulle det kunna uttryckas som att barnen med sina frågor är inriktade på att bidra till upprätthållande av det kollektiva lekprojektet, lekens narrativ. Detta indikerar således att 10 av 104 frågor rör innehåll utanför lekens ram (det vill säga frågor som rör *som är*) i form av begrepp. Vidare vad gäller frekvens är frågorna ganska jämt fördelade utifrån till vem frågorna riktas, då 39 frågor riktas till annat barn, 38 till förskollärare och något färre riktas öppet mot lekgruppen.

Flera studier visar på betydelsen av att i undervisningssammanhang tillvarata barns perspektiv (t.ex. Sommer m.fl., 2010). Undervisning responsiv på lek utgör inte något undantag i detta hänseende. Resultaten från denna studie öppnar upp för en diskussion om hur kreativa praktiker kan skapas som förskollärare och barn kan dela och ömsesidigt engageras i. De frågor barnen i studien ställer visar att de inkluderar deltagande förskollärare i den pågående leken. Vi ser i den här studien undervisning som en ömsesidig samordnad aktivitet, i vilken förskollärare kan engagera barn till deltagande (Pramling m.fl., i tryck). I den processen kan ett beaktande av barns perspektiv – här synliggjort genom deras frågor – utgöra en värdefull utgångspunkt för förskollärarens agerande i den aktuella situationen. Genom att synliggöra de frågor barn ställer under en lekaktivitet kan förskollärare få insikt i vad barns uppmärksamhet riktas mot och därmed kan frågorna utgöra en utgångspunkt för vidare utveckling och kommunikativt bemötande på såväl en individuell som en kollektiv nivå.

Då det är en tämligen låg andel frågor (10 av 104) som rör något som aktualiseras i

leken (*som om*), men som (också) har bäring utanför lekramen (*som är*) av begreppslig art, är det viktigt att betona att lek och i synnerhet barns perspektiv i form av deras frågor i lek inte kan vara den enda utgångspunkten för undervisning i förskolan. Det är alltför begränsade kunskapsfält och kunskaper som på detta sätt aktualiseras, så de kommer till uttryck i det här tämligen omfattande empiriska materialet, för att kunna svara upp mot undervisning av alla läroplansmål för förskolan. För att introducera barn för också andra kunskapsfält och kunskaper kan förskollärare således behöver organisera undervisning också på annan grund, inklusive att mer distinkt planera för att göra något synligt för barn (för ett exempel, se Thulin, 2011 om exemplet undervisning om grundläggande naturkunskap i förskolan). De frågor barn ställer i lek är *en* grund för undervisning i förskolan, men de kan inte vara den enda grunden. Denna studie bidrar således med kunskap med bäring på en mer övergripande fråga i att den ger empirisk evidens för varför ambitionen att följa barn inte kan vara en allena rådande princip för undervisning i förskolan.

Referenser

- Cifone, M. V. (2013). Questioning and Learning: How Do We Recognize Children's Questions? *Curriculum and Teaching Dialogue*, vol. 15, nr.1-2, ss. 41-55.
- Clarke, S. N., Howley, I., Resnick, L. & Rosé, C. P. (2016). Student Agency to Participate in Dialogic Science Discussions, Learning, *Culture and Social Interaction*, vol. 10, ss. 27-39.
- Derry, S. J., Pea, R. D., Barron, B., Engle, R. A., Erickson, F., Goldman, R., Hall, R., Koschmann, T., Lemke, J. L., Sherin, M. G. & Sherin, B. L. (2010). Conducting Video Research in the Learning Sciences: Guidance on Selection, Analysis, Technology and Ethics, *Journal of the Learning Sciences*, vol. 19, ss. 3-53.
- Dewey, J. (1916/2002). *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.
- Fleer, M. (2015). Pedagogical Positioning in Play – Teachers Being Inside and Outside of Children's Imaginary Play, *Early Child Development and Care*, vol. 185, nr. 11-12, ss. 1801-1814.
- Hedges, H. (2014). Children's Content Learning in Play Provision: Competing Tensions and Future Possibilities. I L. Brooker, M. Blaise & S. Edwards (Red.), *The Sage Handbook of Play and Learning in Early Childhood* (ss. 192-201). London: Sage.
- Olausson, A. (2012). *Att göra sig gällande. Mångfald i förskolebarns kamratkulturer*. (Diss.) Umeå: Umeå universitet.
- Pellegrini, A. D. (2011). Introduction. I A. D. Pellegrini (Red.), *The Oxford Handbook of the Development of Play* (ss. 3-6). Oxford: Oxford University Press.
- Pramling, N., Kultti, A. & Pramling Samuelsson, I. (2019). Play, Learning, and Teaching in Early Childhood Education. I P. K. Smith & J. L. Roopnarine (Red.), *The Cambridge Handbook of Play: Developmental and Disciplinary Perspectives* (ss. 475-490). New York, NY: Routledge.
- Pramling, N., Wallerstedt, C., Lagerlöf, P., Björklund, C., Kultti, A., Palmér, H., Magnusson, M., Thulin, S., Jonsson, A. & Pramling Samuelsson, I. (i tryck). *Play-*

A Jonsson & S Thulin

- Responsive Teaching in Early Childhood Education*. Dordrecht, Nederländerna: Springer.
- Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan. Lpfö 18*. Skolverket: Stockholm.
- Sommer, D., Pramling Samuelsson, I. & Hundeide, K. (2010). *Child Perspectives and Children's Perspectives in Theory and Practice*. New York, NY: Springer.
- Sutton-Smith, B. (1997). *The Ambiguity of Play*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Thulin, S. (2010). Barns frågor under en naturvetenskaplig aktivitet förskolan. *Nordisk Barnehageforskning*, vol. 3, nr. 1, ss. 111-124
- Walsh, G., McGuinness, C. & Sproule, L. (2017). 'It's Teaching... But Not as We Know it': Using Participatory Learning Theories to Resolve the Dilemma of Teaching in Play-based Practice, *Early Child Development and Care*, Tillgänglig online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004430.2017.1369977>. [Hämtad den 16 ars, 2018].
- Vetenskapsrådet. (2017) *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vygotskij, L. S. (1966). Play and its Role in the Mental Development of the Child, *International Research in Early Childhood Education*, vol. 7, nr. 2, ss. 3-25 (Originalverk publicerat 1933).
- Vygotskij, L.S. (1986). *Thought and Language*. Cambridge, MA: MIT Press. (Originalverk publicerat 1934).
- Vygotskij, L. S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen* (K. Öberg Lindsten, Övers.). Göteborg: Daidalos. (Originalverk publicerat 1930).